

A központi Kárpátokban és annak környékébeni méhtenyésztés általános körrajza.

Közli: Hradszky József.

Gyűjtőméhünk (*Apis mellifica*) eredetképen az ó világot ősméri el honának, és a mint általánosan tudatik, Syriából származik. A gyűjtőméh majdnem a világ minden részében, Keletindianak kivételével, hol a helyett az ugynevezett „*apis dorsata*“, „*indica*“ és (fabr.) „*flore*a“-val találkozunk, előfordul. — Joggal állithatjuk azt, hogy valamint a növényvilág által nyújtott legfinomabb élvezetek, a jelenleg oly nélkülözhetlen „*Cerealia*“, ugy a nem kevésbé hasznos háziállatok is, ajándékoknak tekintendők, melyekben a kelet a nyugatot részesítette, mely utóbbi ezekért — fájdalommal kell megvallanunk — semmiféle nevezetes viszonzószolgálatot nem tehet. Egy láthatatlan korlát gátolja ezen ellenfutó mozgást, mert, míg az Éjszakamerikában meghonosított méh ott hihetetlen gyorsasággal elterjedt és az éghajlattal megbarátkozott, addig csakis sok dugába dőlt kísérletek, a legnagyobb fáradozások után, sikerült a méhtenyésztést az urálhegység keleti oldalán fekvő nagyon kis területen, Tobolszk-ban életbeléptetni; az eredmények azonban semmi arányban nem állottak az e tekintetben kifejtett törekvésekkel. (Lásd dr. Schleiden M. T. egyetemi tanár „*Studien*“ című művének 37-ik oldalát.)

Amerika eredetileg eme hasznos rovarokat, melyek oda csakis 1675-ik évben hozattak be, de nagyon hamar is elvadtak, elfajultak, — nem ismerte. Az indusok, kik a méheket „az angolok legyeinek“ nevezték el, ellenszenvvel, sőt gyűlölettel viseltettek ezen rovarok iránt és pedig azért, mert azoknak letelepülése bizonyos jele vala annak, hogy azon helyet nem sokára a „fehér emberek“ elfoglalandják. Dél-amerikában, Braziliában, csak 1845. évben, Ausztráliában még későbbben kezdett meghonosulni a méh.

A mi Európát illeti, tudvalevő dolog, hogy már a történelmi időkben, ha világrészünk akármily tájékában néptörzs felmerült, annak történetében, bár a miveltség legsőbb polcán állott volna is, a méhről említés tétetik.

Hogy melyik világrészben kezdetett meg először a mesterséges méhtenyésztés, azt bizonyosan meghatározni nem lehet, valamint azt sem, hogy mely nép foglalkozott volna először azzal? Végtére szabad legyen megjegyezni, hogy a

méhtenyésztés a görögök hős költeményei időszakában nem üzetett, miután az „Ilias”-ban csak is vad rajokról történik említés.

Hogy a méh önmagában, de egyszersmind az emberek közreműködésével lassanként nagyobb mérvben elterjedt, a mellett elvitázhatlan tények szólnak, mert jelenleg oly vidékekben is találtatik ezen rovar, a hol ezelőtt teljességgel nem fordult elő.

Tekintetbe véve azt, hogy a központi Kárpátok jelentékeny magasságuk, tekintve azok egész területét mellékágazataival és közvetlen környékét, valamint zord éghajlatát, mely tényezők nagyon gyakran pusztító hatással vannak a méhtenyésztésre, azon nézetre jutunk, hogy a magaslatainkon — a központi Kárpátokban — található házi méh egy az emberek által meghonosított és megszelídített állat (Kulturthier). Mely időtájban hozatott be a méh Szepesmegyébe vagy a Kárpátok magasabban fekvő tájékaira, az meg nem állapítható.

Eredetileg vidékünkben, valamint a Kárpátok többi részeiben csakis az úgynevezett erdei méhtenyésztéssel találkozhatunk, mely az előbbi időkben a kárpáti hegylánc őserdőségeiben sokkal nagyobb kiterjedésű volt mint jelenleg. Vajjon a kereszténység előtti időkben foglalkoztak-e a méhtenyésztéssel, arról bizonyos és hiteles adatok hiányában szó nem lehet. Csak midőn a kereszténység Szepesmegyében és a „Pannoniá”-nak többi kárpáti vidékeiben gyökeret vert, — de főleg a szászok letelepülése óta — (tudva levő dolog, hogy Némethonban már Nagy Károly idejében nagy lendületnek örvendett a méhtenyésztés) — kezdett nálunk is — a Szepességben — a méhtenyésztés fejlődni. Méheseknek akkori időben rendszerint odvas fák vagy kivájt tuskók szolgáltak, melyeknek használata néhol még mai időben is szokásos. Csak a múlt század vége és a XIX-ik kezdete felé lettek divatosokká a szalmából készített kasok, melyek jelenleg sok méhtenyésztési helyeken kizárólagos használatban vannak. Két évtized óta azonban részint szalmából, részint fából készített mozgatható kasok kezdenek használatni és a tapasztalás azok előnyét eléggé igazolta.

Hogy a méhészgazdaság az ó-korban mezőgazdasági szempontból igen nagy jelentőséggel bírt, abból következtethető, hogy a régi időkben a méz a cukor helyett használtatott és orvosi szereknél sokkal nagyobb mérvben alkalmaztatott, mint jelenleg; tény továbbá, hogy több ital is készített mézből, mint most, miért is a méhser és azoknak készítői nagy hirre vergődtek. Szepesmegyében Lőcse vala azon város, mely hosszú időn át méhser tekintetében jelentékeny szerepet játszott a kereskedelmi világban.

A méhtenyésztésnek nyers természetménei, egy bizonyos mennyiség levonásával, mely az előállítás helyen fogyasztatik el, a fővárosba szállítatnak további felhasználás céljából.

A méz, mint általános édesítőszer, egészen megfosztatott ezen jelentőségétől, a nád- de még inkább a répacukor felalálása óta.

Tekintve a szörp és szőlőcukor kiterjedt gyártását burgonyakeményítőből, mely mint borédesítő, egészen a méz helyébe lépett; továbbá a halzsir, repceolaj és petroleum használatát, a légszesz és stearingyertya fokozott gyártását és a kereskedésben mindinkább terjedő növényviasz — a gyógyszerészek u. n. chinai viasza — előfordulását, végre azon körülményt, hogy méhtenyésztésünk terményei évről-évre alább szállt áraik miatt nevezett árucikkkel versenyezni nem birnak és a gazdának ennél fogva mitsem jövedelmeznek, nem csudálatos, hogy a kárpáti vidékek méhtenyésztése most már csak néhány lelkész, tanító, orvos és itt-ott egyes magán-személy kedvencé mellékfoglalkozásává vált.

A legelsőbb jelek, melyekben méheink kason kívüli tevékenységének kezdete nyilvánul az úgynevezett tisztulási rajzások, mi rendszeren február hó második felében meleg szélesenedő napok délkörüli óráiban szokott történni. A napnak a láthatároni fokozatos emelkedésével a kirepülések is, melyek célja tisztítás és vízfordásban áll, gyakoriabbak. Azonban alig tűnik el a hó mártius végével vagy április kezdetén kertjeink és réteinkből (—1800'—) s a vízváltásték jóval 2000 láb fölül magas térségein, már is itt amott gyöngéd füvecské, de még korántsem virág sarjad, míg a magas hegységben 3500' mellett és azon túl kis, védett gyephelyeken már alpesi virágaink legszebbike, a vakító fehér hóvirág (*Galanthus nivalis*) virít. Alpesünk ezen első tavaszhihnökével azonban, a hogy Fuchs Frigyes „Central Karpathen“ című művében magát kifejezi, április kezdetén még nagyon ritkán nyílnak meg kertjeinkben a vakító fehérségű hóvirágok; és míg az alpesi méhek a fentérintett időben azokon már bőséges eledelre találhatnak, addig a lapály méheinek egyelőre a vízfordással kell megelégedniök. Alig hogy itt amott egyes hóvirágok kezdenek virágzni, és alig hogy réteink itt lent gyöngéd fű által ékesítettnek, már ott fent számtalan kétlevelű csillák (*Scilla bifolia*) a vad sáfránnyal (*Crocus sativus*) a legszárazabb erdőréteket annyira beborítja, hogy ezek ezer és ezer lépésnyire az ég szép színével dicsekedhetnek. Hogy az alpesi méhek ily bőséges eledel mellett szemlátó-

mást gyarapodnak nagyon természetes. Ha a mi réteinken a vad sáfrány nem is oly nagy mérvben előfordul, annak valamint a kétlevelű csilla helyét eléggé pótolja a szattyú (tussilago farfara), mely nálunk buján nő, mi által méheink eléggé kártalanítva vannak. A mogyorófa (Corylus) az egerfa (Alnus) és a kecskefűz mártius közepétől április közepéig, az alpesek oly védett helyein pedig hova a nap sugárai hatnak, már előbb is virágzanak. Ezek nyujtanak valamint fent úgy lent is virágporuk által méheinknek az úgynevezett „méhkenyeret.“ Ezután a méztartalmú alpesi növényzetben kevés ideig tartó szünet áll be.

Ott lent már május hó elején a fűzfák kezdenek virágzásnak indulni; fenta fekete áfonya (Vaccinium myrtillus) és a veres áfonya (Vaccinium vitis idaea) számos virágai nyílnak meg; az utóbbi májustól kezdve junius haváig szakadatlanul virágzik. Ezen körülmény oka annak, hogy a méhek az alpesi méheseken már junius hó elején rajzanak.

A lapály méhei, a központi kárpátok alján ezen időben csakis a gyümöleshozó virágokra vannak utalva és alig gondolnak még az építéssel, holott az alpeseken már is rajok esnek. A tulajdonképeni mézgyűjtés idenye a közép kárpátok vidékén a repesén — retek (Raphanus raphanistrum) kivirágzásával kezdődik. E növény rendszerint junius hó vége és julius hó eleje körül a nyári mezei termékek között éri el virágzásának tetőpontját és csak akkor jönnek rajok, ha a nyári termékek sárga boritékkal látszanak betakarva. Sok helyiségben, melyek a hegyláncolat alján fekszenek, a kigyószisz (echium vulgare) képviseli a repesén: retekét.

Az előalpeseken a tulajdonképeni méztermés csak a keskeny csővirics (Epilobium angustifolium) kinyíltával kezdődik, mely a tülevelű fák vágáshelyein tömegesen fordul elő, úgy hogy minden más fű növést elnyomván, bíborpiros dús virágaival julius és augusztus végével egy majdnem sehol fel nem található szép látványt nyújt; egész völgyek bíborszínű teljes díszben fekszenek a természet szépségét nem eléggé csodálható ember szeme előtt. Mézgazdag virágai után a méhek 2 egész 3 órányi távolságra indulnak és ezen időben ama magas völgyeket elevenítik a mézgyűjtő rovarok (Lásd Fuchs „Centrafarparthen“ című művének 102. oldalát).

A keskeny csővirics sokáig tartó virágzása oly ingerlőleg hat a méhek szaporodási ösztönére, hogy míg alatt csak a méhtenyésztésre, nézve nagyon kedvező nyárban fordulnak elő „szüzrajok“ (Jungferndwerme), addig fent azok augusztus havában a ritkaságok közé legkevésbé sem sorozhatók.

A méztermés a lapályokban a búzavirág elvirágzásával, illetőleg a nyári mezei termékek learatásával legtöbbször augusztus hó vége és szeptember kezdete felé megszűnik, míg a Kárpátokban a méhek még hosszú időn át a hangán (Erica) bőséges eledelre és gyűjtő anyagot találnak.

A Kárpátok alatti méhtörzsek évenként, a nyáron át egyre-másra 28—38 bécsi fontot gyűjtenek, az alpesi méh 30—40 fontot, miért nem kevés Poprád-völgyi méhészig szemmel nézi az ég felé tornyosuló alpeseket, a mellett gondolván: „Csak a Kárpátokban állanának méheseim, boldog méhészig volnék én!” Csalódik azonban: mert mi, kiknek méhesei alatt az előalpesek szántóföldein felállítvák, e tekintetben sokkal nagyobb előnyben vagyunk, mert valamennyi kísérlet, melyek a méhekkel a magasabb előalpeseken tétettek, azt bizonyítja, hogy ezeknek majd minden évben tavaszkor a vérhassal, melynek igen gyakran áldozatul esnek, kell küzdeni. A jelzett betegség következtében rendszeren a méhtörzsek harmadrésze elvesz.

Némely években azonban ezen bajokban — mi feltűnő — a Középkárpátok közvetlen tövében tartatni szokott méhek is szenvednek. Bizonyítékokat erre nézve O- és Uj-Leszna helységei szolgáltatnak és ezért hanyatlott annyira ma nap a méhtenyésztés. A jelenlegi erdei méhtenyésztés a közép-Kárpátok pagonyjaiban 1873. évi augusztus végével 5 méhesben csak 35 méhkas volt.

Azon áldozatok, melyek az alpesi méhtenyésztést annak nagy kárára majdnem rendszeren tavaszkor érik, a tél nyugidejében élvezett fenyves- és hangaméznek tulajdonítható, mert be van bizonyítva, hogy a nevezett méz nemek a méhekre öldöklő hatásuk, ha utóbbiak nem jönnek oly helyzetbe, hogy gyakrabban a testükben felszaporodott ürítéktől szabadulás végett kirepülhessenek. Ezen bajnak okát a hőmérséklet alanti voltában akarni keresni, mint ezt vidékünk némely méhtenyésztői teszik, alap nélkülinek látszik, mert a méhek oly helyeken is, melyek a miénknél magasabbak, a telet tökéletes épségben túlélnek és tavaszkor szokott munkájukat vigan és bátran végzik. Az éjszakai szélesség 58° alatt fekvő Olingban (Wolmar mellett Lieflandban), hol az 1861. év január 30-án a hőmérséklet egész 30° R-re esett le, és a borszesz-oszlop 7 heti időtartam alatt csakis 6° R-ig emelkedett, a méhek igen jól átteleltek.

Egy még megfejtendő feladat gyanánt tűnik fel, számokban kifejezni, vajjon a tengerszint felett mily magasságú helyen lehetne szó a méhtenyésztésről, feltéve, hogy ilyen magaslatocon a méztartalmú növények kellő mennyisége talál-

tatik. A méhtenyésztés a magyar Kárpátokban, tekintve annak a tengerszine feletti magasságát, nagy mérvben nevezetes. Elég lészen eme állítás bebizonyításának kedvéért csak néhány példát elősorolni. Tátrafüredben (fürdőhely Szepesmegyében, fekszik a közép Kárpátok déli lejtőségén a kút Fuchs szerint 3171', az éttérem, Greiner szerint 3150') még egynehány év előtt népes méhesek állottak. — Boczában is (Liptómege, a falusi templom alapja Greiner szerint 3013') meglehetősen sikerrel üzetik a méhtenyésztés. Méheseket találunk továbbá: Tepliczkán (Liptómege, Greiner szerint 2887'), Felső Sunyaván (Szepesmege, templom alapköve Greiner szerint 2715'). Zsdjáron (Szepesmege, templom alapköve Fuchs szerint 2859') Stolan (falu, F. sz. 1690'), Csorbán (Liptómege, falu templom alapja 2583', Greiner szerint), Gerlachfalva (falu, Szepesmege Fuchs szerint 2461') Menguszfalván (falu, F. sz. 2382'); Uj-Lesznán (falu F. sz. 2382') Rokuszon (falú F. sz. 2350'), Landokon (falu, F. sz. 2346'), O-Lesznán (falu, F. sz. 2215'), Batiszfalván (falu, F. sz. 2409'), Szepes Szombaton (XVI. szepesi város F. sz. 2159'); Zsakóczon (falu, állítólag 2000' fölül) Kézmárkon (sz. kir. város, a piac) Farkasfalván (falu, F. sz. 1929') és a t.

Magyarország legmagasabban fekvő lakott helye Greiner szerint az úgynevezett „Studna“, egy erdei csősz kunyhója, mely Gömörmege murányi hegységében fekszik és család számára be van rendezve. E lakás padlója az adriai tenger szine felett 3721 bécsi lábra emelkedik. Kérdésünkre, valljon e magasan fekvő tájon üzetett-e a méhtenyésztés azon feletet nyertük, hogy „Sztudná“-ban sem most nem üzetik, sem az előbbi időkben gyakorlatban nem volt a méhtenyésztés; de megtudtuk, hogy a történelmileg nevezetes murányi váromban, mely Greiner szerint az adriai tenger szine felett 2971 lábnyi magasságban fekszik, az ottani erdei csősz által méhtenyésztési kísérletek tétettek, melyek azonban siker nélkül maradtak.

Végül megjegyzendő még, hogy az 1870. évi január hó 1-én foganatba vett összeírás szerint Szepesmegyében $63\frac{71}{100}$ mértföldnyi fölszintéren 5612 megnépesített méhkasok találtattak.

N.B. Szepesmege legmagasabb lakott helysége Javorina, falu, melyben nagy mérben vas gyartatik Galiczia határán, a tisztartó lakása Greiner szerint 3112 b. lábnyi magaslaton fekszik az adriai tenger szine felett.